

BİR ÇATIŞMA NEDENİ OLARAK KAYNAK KİTLİĞİ

Prof.Dr. Binnur Özkeçeci-Taner
Hamline University
bozkececitaner01@hamline.edu

ÖZET

Bu çalışma, birçoğu kısıtlı ve dünyanın farklı yerlerinde bulunan doğal kaynakların, sömürgecilik dönemlerinden bugüne aşırı şiddet ve savaşı nasıl teşvik etmeye devam etmekte olduğunu incelemektedir. Giderek büyüyen, daha da kentleşmiş ve sanayileşmiş bir küresel nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak kaynakların her gün daha da kısıtlı hale geliyor olması toplumlarda iç huzursuzluğu sebep olmaktadır. Ayrıca doğal kaynaklar için rekabetin artması hem de uluslararası alanda devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde jeopolitik gerilim ve savaş potansiyeline işaret etmektedir. Bu tür rekabetler zaten sorunları olan devletleri ve bölgeleri daha da istikrarsızlaştırabilir ya da iş birliğine dayalı devletler arası ilişkilere gerginlik katabilir. Özetle, kaynak kıtlığı yirmi birinci yüzyılın en büyük güvenlik risklerinden biri olarak algılanmalıdır.

ATIF İÇİN: Özkeçeci-Taner, Binnur, "Bir Çatışma Nedeni Olarak Kaynak Kıtlığı", *Güvenlik Yazıları Serisi*, No.17, Ekim 2019.
https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/10/KaynakKitligi_BinnurOzkececiTaner_v.1.pdf
DOI: 10.13140/RG.2.2.26146.99522

**Kaynak kıtlığı
yirmi birinci
yüzyılın en büyük
güvenlik
risklerinden biri
olarak
algılanmalıdır.**

Avrupa Birliği (AB) devletleri 2003 *Avrupa Güvenlik Stratejisi* belgesinde “doğal kaynaklar için rekabeti” küresel bir sorun olarak tanımlamışlardır. Birleşmiş Milletler (BM) eski Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından atanan *Tehditler, Zorluklar ve Değişim Yüksek Düzey Paneli* tarafından 2004 yılında hazırlanan rapor da, doğal kaynakların yetersizliği, sivil çatışmalara, devletler arasındaki huzursuzluğa ve uluslararası alanda artan şiddete sebep olarak gösterilmiştir. BM Çevre Programı (UNEP) *Çevre, Çatışma ve Barış İnşası Uzman Danışma Grubu* ise 2009 yılında “küresel nüfusun ve kaynaklara olan talebin artmaya devam etmesi nedeniyle, önümüzdeki yıllarda doğal kaynaklarla ilgili çatışmaların artması yönünde önemli bir potansiyel olduğunu” belirtmiştir. Özetleyecek olursak, kaynak kıtlığı yirmibirinci yüzyılın en büyük güvenlik risklerinden biri olarak algılanmaktadır.

Doğal kaynaklar ve uluslararası güvenlik arasındaki yakın ilişki sömürgecilik dönemlerinden bugüne kadar tartışılan bir konudur. Özellikle Avrupa’da talep gören ve kıtanın endüstrileşme ve zenginleşmesine yardım eden kaynaklar bu devletlerin yayılımını körüklemiştir. Bunun sonucunda ortaya çıkan fetih savaşları özellikle Asya ve Afrika’da olmak üzere yerli halkın ezilmesine ve işgal edilen toprakların doğal kaynakları sebebiyle sömürge haline gelmelerine neden olmuştur.

Yukarıda sözü edilen raporlarda belirtildiği gibi, modern çağda da birçoğu kısıtlı ve dünyanın farklı yerlerinde bulunan doğal kaynaklar, aşırı şiddet ve savaş teşvik etmeye devam etmektedir. Giderek büyüyen, daha da kentleşmiş ve sanayileşmiş bir küresel nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak kaynakların her gün daha da kısıtlı hale gelmekte olduğu açıktır. Enerji, su, toprak, yiyecek ve kritik mineraller dahil, hayati öneme sahip doğal kaynaklarda kıtlık olasılığının hem toplumlarda iç huzursuzluğu hem de uluslararası alanda devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde jeopolitik gerilim ve savaşa sebebi olma potansiyeli ortadadır. Bu sebeple, doğal kaynaklar için rekabetin artması önemli bir çatışma potansiyeline işaret etmektedir. Bu tür rekabetler zaten sorunları olan devletleri ve bölgeleri daha da istikrarsızlaştırabilir ya da iş birliğine dayalı devletler arası ilişkilere gerginlik katabilir.

Yapılan bir araştırmaya göre 1965-1999 arasında gerçekleşen ve yılda binden fazla insanın öldüğü savaşlardan en az yetmiş üç savaş neredeyse tamamen doğal kaynakları kontrol altına almak için yapılan iç savaşlardır (Collier ve Hoeffler 2004). Örneklendirecek olursak, dünyada en zengin altın, elmas, kereste, bakır ve değerli kobalt kaynaklarına sahip olduğu iddia edilen

Modern hayatta

önemli olan

birçok kritik

kaynağın,

önümüzdeki

yıllarda giderek

artacak kıtlık

sebebiyle

kontrolünün

daha zor ve

maliyetinin daha

yüklü olacağını

öngörebiliriz.

Kongo’da birçok ülkenin konuşlandırılmış ordusu ve birbirleri ile sürekli çatışma halinde olan sayısız isyancı grup var. Yine özellikle elmas ve fildişinin bulunduğu Angola’da 1990’ların başından beri devam eden iç savaşta bir milyondan fazla insan hayatını kaybetti. Dahası, Angola nüfusunun yarıya yakını yerinden olmuş durumda. Sierra Leone’deki elmas maden yatakları da 1991 ile 2002 yılları arasında devam eden iç savaşın en önemli sebebiydi.

Elmas, altın, bakır vb. değerli madde ve taşların dışında, başta Çin olmak üzere özellikle gelişmekte olan ekonomilerin hızla artan talepleri, bir taraftan petrol ve doğal gaz gibi bazı kritik kaynakların fiyatlarının yükselmesine neden olurken, diğer taraftan tedarik konusunda giderek daha fazla sıkıntı yaşanmaktadır. 2011’de yapılan bir araştırmanın belirttiğine göre, 2002-2008 yılları arasında yakıt dışı kaynakların fiyatı % 159, metal ve mineral fiyatları % 285, tarımsal hammadde fiyatları ise % 133 oranında artmıştır (Mildner, Solveig ve Lauster 2011). Dünyanın neredeyse tümünü etkileyen 2009 mali ve ekonomik krizi, fiyatların özellikle keskin bir şekilde yükselmesine neden olmuştur. Artan ve bazen hızla değişen fiyatlar, sert ekonomik dönüşümler ile pazar yoğunlaşması ve olası arz darboğazları, uluslararası gerginlikler ve şiddet içeren çatışmaların ortaya çıkması beklentisine neden olmaktadır. Bu gerilimlere en iyi örnekler olarak, Rusya, Ukrayna ve AB arasındaki gaz anlaşmazlığı ile Haiti, Tunus ve Cezayir’deki yiyecek isyanlarını verebiliriz. Bu çerçevede modern hayatta önemli olan birçok kritik kaynağın, önümüzdeki yıllarda giderek artacak kıtlık sebebiyle kontrolünün daha zor ve maliyetinin daha yüklü olacağını öngörebiliriz.

Asya ve Orta Doğu’da da yukarıda sözü edilenlere benzer vakalara rastlamak mümkündür. Bu bölgelerdeki enerji kaynakları özellikle önemli. 1990’ların başında Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından bu yana, Hazar bölgesinde petrol ve doğal gaza yönelik ilgi artarak devam ediyor. 1990’ların başındaki çekingenliğini bırakan Rusya ise ABD ve AB’nin Orta Asya ve Kafkasya’ya girişini sınırlamak için enerji kaynaklarındaki ve ihracat yollarındaki üstünlüğünü kullanıyor. Vladimir Putin, Rusya’nın stratejik çıkarlarını arttırmak için enerji kartını yeniden düzenleme niyetiyle doğal gaz ve petrol gibi stratejik kaynakları kullanarak bir taraftan siyasi gücünü besliyor, diğer taraftan Avrupa ülkelerini Rus petrol ve doğal gazına bağımlı hale getiriyor. *Center for New American Security*’den Robert Kaplan’a (2019) göre de, ABD’nin Afganistan’a müdahalesi ile Rusya’nın 2008’de Gürcistan’la başlayan ve Kafkaslar ile Orta Asya’ya yayılan hegemonyası, Hazar bölgesinin bugün dünyada kontrol edilmesi gereken en önemli topraklardan biri olduğuna işaret etmektedir.

BM *World Water* raporuna göre dünya nüfusunun dörtte biri "su stresi" altında yaşamaktadır. 2030'a kadar 700 milyondan fazla insanın su kıtlığı sebebiyle göç etmesi beklenmektedir.

Orta Doğu'da petrol (ve su kaynakları) sadece devletler arasında değil, bölge ülkeleri genelinde de iç savaşlara sebep olmaya devam ediyor. 1970'lerden beri Orta Doğu petrolünün kontrolünün Washington'un dünya hakimiyeti hedefinin bir parçası olarak görüldüğü ortadadır. Örneğin Carter Doktrini'ne göre, Basra Körfezi ve çevresini kontrol altına almak için rakip devletlerce atılacak her adım, Amerika Birleşik Devletleri'nin hayati çıkarlarına bir saldırı olarak kabul edilmişti. 1990-91 Körfez Savaşından bu yana Amerikan hükümetleri ABD'nin Orta Doğu'daki enerji çıkarlarını korumak için rakip ülkelerin en basit karşıt duruşlarını tehdit olarak tanımlamaktadır. Örneğin mevcut ABD yönetimi İran'ın dünyadaki petrol ticaretinin yaklaşık % 35'inin geçtiği Basra Körfezi'ni Hint Okyanusu'na bağlayan stratejik su yolu olan Hürmüz Boğazı'nı kapatmasını engellemek için aktif olarak güç kullanma planları geliştirmeye devam ediyor.

Çin ve diğer bölge devletleriyle ABD'nin özellikle son yıllarda Güney Çin Denizindeki açık deniz petrol ve gaz rezervleri kontrolü konusundaki tutumlarını da göz ardı etmemek lazım. Çin ile Güneydoğu Asya'daki komşuları arasında şu an itibariyle tam bir sıcak savaş olmasa da, Güney Çin Denizi'ndeki kaynak çatışmalarının yakın bir zamanda kaynama noktasına gelmesi ihtimali beklenti düzeyini aşmıştır. Benzer şekilde, Kuzey Kutbu bölgesindeki buzulların erimesi, bu bölgeyi petrol ve doğal gaz aramalarına açarak, bölgeyi güçlü devletler için yeni bir çatışma alanı haline getirmiştir.

Petrol dışında tatlı su kaynaklarının kıtlığı da önümüzdeki yılların ciddi güvenlik konuları arasındadır. Örneğin, Birleşmiş Milletlerin 2018 *World Water* raporuna göre günümüzde dünya nüfusunun neredeyse dörtte biri (yaklaşık 2 milyar insan) "su stresi" görülen ülkelerde yaşamaktadır. Ayrıca, 2030 yılına kadar 700 milyondan fazla insanın su kıtlığı sebebiyle yaşadıkları yerlerden göç etmesi beklenmektedir. Dünya Bankası da, 2050'ye kadar dünya nüfusunun % 20 ile 40'ının su sıkıntısı ile karşı karşıya kalacağını belirtmektedir. *The Economist* (28 Şubat 2019). Bugün bile, özellikle Afrika ve Orta Doğu'da su sıkıntısı kendisini belli ettirmekte. Örneğin Batı Şeria, Filistinlilerin yaşadığı bir yer olmakla beraber, bölgede bulunan su kaynakları sebebiyle İsrail için de büyük önem taşımaktadır. Yine Nil ve Ürdün Nehri havzaları gibi bölgelerde su üzerinden muhtemel kaynak savaşları yaşanması konusunda endişeler giderek artmaktadır. Örneğin birçok uzman (örn. Besada ve Werner, 2015) Sudan'da görüldüğü gibi Kuzey Afrika'daki bazı toprak mücadelelerinin, en azından kısmen çöleşmeye ve kabileler arasında kıt su kaynaklarına erişim konusunda rekabetin artmasına bağlamaktadırlar.

Su kıtlığına bağlı olarak, küresel gıda isyanları, yaşamın sürmesi için gereken ürünlerin artan fiyatları, kitlesel mülteci göçleri ve bununla birlikte dünya

Sivil çatışma ya da devletler arası çatışma potansiyeli bir kaynağın fiziksel rezervleri bakımından mutlak kıtlığın bir işlevi değildir; daha çok erişim eşitsizliğine bağlı sebeplerden ortaya çıkar.

çapında ortaya çıkmaya başlayan göçmen karşıtı şiddet sadece toplumsal düzenin çöküşüne değil, bazı durumlarda devletlerin çöküşüne de sebep olabilecek gibi görünüyor.

Tüm bunlara ek olarak, iklim değişikliğinin en güçlü etkilerinin insanlar üzerinde gıda üretimi, endüstriyel faaliyetler ve yaşam alanlarının bozulmasında kendini göstereceği anlaşılıyor. Biraz daha irdeleyecek olursak, iklim değişikliği sebebiyle yükselen deniz seviyelerinin birçok ülkede mevcut tarımsal arazileri yok etmesinden ve azalan yağışlar ile uzun süreli kuraklıkların diğer bölgelerdeki gıda üretimini azaltıp milyonları 'iklim mültecileri' haline getirmesinden endişe edilmektedir. Sonuç olarak, iklim değişikliği toplumların yaşamını ciddi biçimde etkileyerek, ortaya çıkan kaynak sıkıntıları toplumlar içinde ve arasında gerilimlere sebep olmaya artarak devam edebilecektir.

Bu durumu daha da endişelendirici hale getiren küresel nüfus artışının etkisini de unutmamak gerekiyor. Sürekli artan dünya nüfusu, mevcut kaynakların hor kullanılması ve değişen iklim sonucu ortaya çıkacak daha uzun süreli kuraklıklar, kalan tatlı su kaynaklarının farklı bölgelerde önemli bir savaş sebebi olma senaryosunu desteklemektedir.

Bir diğer önemli nokta da, kritik kaynaklar konusunda oluşturulan genel kıtlık veya yakın kıtlık algısıdır. Bu algı, düzenli olarak endişe, kızgınlık, düşmanlık ve çekişmeye yol açar. Diğer bir deyişle, sivil çatışma ya da devletler arası çatışma potansiyeli bir kaynağın fiziksel rezervleri bakımından mutlak kıtlığın bir işlevi değil, daha çok erişim eşitsizliğine bağlı sebeplerden ortaya çıkmaktadır. Bu durum bir ülke içinde ya da devletler arasında bağımlılıklar yaratırken, tek taraflı bağımlılık genellikle daha da kötüleşen çatışmalara sebep olmaktadır. Winter'a (2016) göre, bu duruma en iyi örnek petrol ile ilgili endişelerdir. Bazı dönemler özellikle hissedilen petrol kıtlığı korkusu altında dünyadaki petrol rezervlerinin azaldığından değil, kârlarını korumak ve petrol üzerindeki tekellerini sürdürerek ekonomik ve siyasi güçlerini elde tutmak isteyen belli başlı ülkelerin ve bu ülkelerle çalışan petrol şirketlerinin sebep olduğu bir korkudur.

Kaynak kıtlığı hakkında birçok yayını olan uluslararası ilişkiler uzmanı Michael T. Klare, *Resource Wars* (2002) başlıklı kitabında dünyanın altından zor kalkabileceği bir kaynak şokuna girmekte (hatta girmiş) olduğundan bahsetmemdir. Yukarıda sözü edilen kaynak kıtlığı ve buna bağlı sorunlar da maalesef Klare'in bu argümanını desteklemekte ve gelecekteki savaşların birçoğunun sebebinin kaynak kıtlığı ve buna bağlı sosyal ve uluslararası gerginlikler olabileceğine işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Besana, Hany ve Karoline Werner (2015). “An Assessment of the Effects of Africa’s Water Crisis on Food Security and Management”, *International Journal of Water Resources Development*, Cilt. 31, No. 1, ss. 120-133.
- Collier, Paul ve Anke Hoeffler (2004). “Greed and Grievance in Civil War”, *Oxford Economic Papers*. Cilt. 56, No. 4, ss. 563-595.
- Kaplan, Robert (2019). “Time To Get Out Of Afghanistan”, *New York Times*, 1 Ocak.
- Klare, Michael T. (2006). “The Coming Resource Wars”, 7 Mart, <https://www.resilience.org/stories/2006-03-07/coming-resource-wars/>
- Klare, Michael T. (2002). *Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict*. New York: Owl Books.
- Mildner, Annika, Solveig Richter ve Gitta Lauster (der.), (2011). “Resource Scarcity – A Global Security Threat?”, *SWP Research Paper*, No 2. Berlin: *German Institute for International and Security Affairs*.
- Winter, Lea. (2016). “Fueling Oil Scarcity: Produced Scarcity and the Sociopolitical Fate of Renewable Energy”, *SIPA Journal of International Affairs*, Cilt 72, No. 1, <https://jia.sipa.columbia.edu/fueling-oil-scarcity-produced-scarcity-sociopolitical-fate-renewable-energy>

EK OKUMA

- Homer-Dixon, Thomas F. (1994). “Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence from Cases”, *International Security*, Cilt 19, No. 1, 1994, ss. 5–40.

İNTERNET

- The EU-UN Partnership on Land, Natural Resources and Conflict Prevention, <https://www.un.org/en/land-natural-resources-conflict/resources.shtml>

FİLM/BELGESEL

- Bottled Life: Nestlé's Business with Water (2012)
- The Prize: The Epic Quest for Oil, Money and Power (1992)
- More than Honey (2012)

Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK) Derneği, Türkiye’de uluslararası ilişkiler çalışmalarının gelişimine katkıda bulunmak, ilgili alanlarda çalışanları bir araya getirmek ve çalışmalarını desteklemek amacıyla bir grup akademisyen, medya çalışanı ve dışişleri mensubu tarafından 2004 yılında tarihinde kurulmuştur. 2010 yılından beri *International Studies Association (ISA)* ortak kuruluşu ve 2016’dan beri de *Balkan Political Science Association (BPSA)* üyesi olan UİK, iki yılda bir düzenlediği *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi* ile *Güvenlik Akademisi* ve *Dış Politika Akademisi* eğitim programlarını gerçekleştirmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplininin Türkiye’deki gelişimine katkı yapmış öğretim üyelerine yönelik *Ustalara Saygı Ödülü* ile genç akademisyenlere yönelik *Teşvik Ödülü* veren UİK, başta *Uluslararası İlişkiler* dergisi ile *Güvenlik Çalışmaları* serisi olmak üzere kapsamlı bir yayım programı ile *Güvenlik Portalı (GP)*, *Türkiye Barışı Koruma Veri Tabanı (TÜBAKOV)*, *Kavram Avcıları* ve *Black Sea Young Reformers Fellowship (BSYRF)* projelerini hayata geçirmiştir.

UİK hakkında daha fazla bilgi almak için, lütfen [web sayfasını](https://www.uik.org.tr) (<https://www.uik.org.tr>) ziyaret ediniz.

© UİK 2019

Bu çalışmanın telif hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK)’e ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; UİK’in kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Güvenlik Yazıları, NATO Kamu Diplomasisi Birimi tarafından desteklenmektedir.

Security Papers are supported by the NATO Public Diplomacy Division.